

Klātefekts

Zigmunds Skujiņš. Paralēlās biogrāfijas. Par rakstniekiem. Raksti. 1.sējums. – R.: Mansards, 2005, 488 lpp.

Cilvēks cilvēku mīl. Neieredz. Piecieš. Aprūpē. Dievina. Un raugi – arī apraksta. Jo piemīt viņam šāda nepārvarama vēlme. Pateikt savu viedokli dažbrīd var kļūt pat par cilvēka dzīves lielāko nepieciešamību, it sevišķi brīdī, kad radusies vajadzība pēc kopsavilkuma. Gan savai, gan citu dzīvēm. Būt par liecinieku: viss viens, apsūdzības vai aizstāvības pusē, bet sniegt ziņas par notikušo. Tiesas process, par kādu neizbēgami pārvēršas cilvēka mēģinājumi apjaust pagājušos laikus un to norisē iesaistīto cilvēku atbildības devu, no cilvēkiem ar godaprātu prasa liecināt. Visi neliecinās nekad, jo sniegtie paskaidrojumi norādīs ne vien uz vainīgajiem, ja vainu izdosies pierādīt, bet arī uz līdzvainīgajiem, par kādu neizbēgami kļūs katrs, kam nācies notikumā būt kaut vai tikai par nejaušu garāmgājēju. Tai lielā tiesas procesā iekārtots, ka beigās tiesā visus: gan tos, kas paši bija klāt, gan tos, kas tikai līdzīgi rakstniekam Zigmundam Skujiņam izjūt šādu vajadzību – liecināt par tiem, kuri bijuši un ir klātesoši un tā ietekmējuši viņa dzīvi. Kā šajos vākos pulcinātajos tekstos izteicies Zigmunds Skujiņš, atsaukdamies uz tautas pasaku tradicionālo frāzi ticamības palielināšanai – *arī es tais dzīrēs biju*. Tas piešķir uzticamību stāstītajam un ceļ arī stāstītāja pašapziņu. Klātesmes rādītājs, kas ne tikvien ļauj veidot attieksmi pret notikušo, bet arī apliecina, ka esi notikušā daļa.

Būt par notikušā daļu, tāpat būt par notikušo, Zigmundam Skujiņam ir aumež svarīgi. Parādīt, ka viņš zina. Ar siltu sirsnību pret tiem, kas nezina vai nav klāt bijuši. *Man allaž licies, ka runāt, piemēram, par Ulmaņa laikiem ar cilvēku, kas pats Ulmaņa laikus nav pieredzējis, nozīmē runāt ar sniegavīru par jāņugunīm. (..) Es sevi skaitu par trīsdesmito gadu literatūras arjergardistu – un runa nav par vecumu, bet par personisko pieredzi, respektīvi, informāciju, ko dod kādreiz gadījusies iespēja būt klāt zīmīgā notikumā. Zigmundam Skujiņam tīk izstāstīt ne tikai daudziem nezināmus faktus, bet arī par klātesošu dzīves procesā ierakstīt pašam sevi. Un tas ir neizbēgami, jo koleģiāla interese par otru cilvēku taču pamatojama tikpat noturīgā sevis aprūpē, cienīšanā un mīlēšanā. Laikmetu amplitūda gan iespaidīga, teju vai visu latviešu literatūras vēsturi aptverošas lauskas – i tie, kuri par sevi vairs neuzrakstīs, i tie, kurus*

uzrakstītais varētu satraukt vai iepriecināt. Tās ir Zigmunda Skujiņa esejas par rakstniekiem un laiku, kurā viņiem sanācis dzīvot.

Tomēr autoram raksturīgi atbrīvot sevi no atbildības par izteikto viedokli: *Es nepretendēju uz Alberta Bela personības portretētāja godu. Neesmu pētījis ne arhīvus, ne atkal un atkal pārlasījis viņa darbus, taču mūsu gaitas ne vienu gadu vien krustojušās cilvēksauciena attālumā, sakrājusies raiba atmiņu kava. Sak, es stāstu tikai atmiņas, tādas nu tās man ir, tāpēc patiesas. Atmiņu realitāti ierobežo vien Zigmunda Skujiņš centība ievērot labo toni un nepārkāpt robežu, aiz kuras sākas jautājumi, kurus pagaidām esam raduši aplūkot prinča Čārlza un princeses Diānas vai Ingmara Bergmaņa un Līvas Ulmanes attiecībās. Un tomēr – uz lasītāja mēles paliek sajūta garšai, ka mums no tā jāizloba kaut kas, ko rakstītāja pašcenzūra neļauj teikt, bet informācija viņa rīcībā ir. Respektīvi, stāstītāja pašcieņa pieaug vēlreiz. Viņš ir gan kādreizējās klātesmes informēts, gan galants. Turklāt pieticīgs: *Es nejūtos īstais Vergīlijs ekskursantu vadīšanai pa Alberta pieņēmumu elli. Tāpēc restaurēšu vien faktus.* Te gan zināma pretruna ar apņemšanos palaisties tikai uz atmiņu, kuras producētie fakti mēdz nesakrist ar aktuālās īstenības norisēm. Tie mēdz arī atšķirties no citu klātbijušu personu, reizēm arī aprakstīto atmiņu galveno darbības personu atmiņām. Tieši šādos gadījumos Zigmunda Skujiņa iemīļotais piegājiens paslēpties aiz kožeta mājiņa var kaitināt visvairāk, jo atkal novelk robežu starp tiem, kas zina, un tiem, kas vēl ne. Un, ja autors negribēs, arī neuzzinās.*

Maigāks un esejai stilistiski piemērotāks paņēmiens, kā būvēt trauslo robežu starp notikušo īstenību, rakstītāja pieņemto patiesību un vēl arī lasītāja jutīgo uztveri, ir strauja pāreja no šķietami dokumentāla atmiņu vēstījuma pie sapņa, pie vīzijas, pie skaidri norādītas fantāzijas (piemēram, par Māri Čaklo, par Eriku Ādamsonu). Alternatīvas realitātes iesaistīšana vēstījumā palīdz Zigmunda Skujiņa atmiņu tekstiem noturēties uz robežas, aiz kuras jau sāktos par aizmirstību aizvainota laikabiedra atgādinājums, ka es arī tur biju un arī manās ūsās tas medus tecēja. Apzīmējums *Paralēlās biogrāfijas* šai grāmatai visprecīzāk izsaka brīvību, kādu iegūst paralēlās realitātes vērotājs – gan rakstītājs, gan pēcāk lasītājs. Tas, kas notiek, patiesībā nenotiek ar mums. Tas, ko mēs redzam, īstenībā neapdraud mūs. Kā bēres, kurās, pat tad, ja sakām runu aizgājēja piemiņai, esam tikai viesi un skatītāji. Zigmunds Skujiņš savās atmiņās nekļūst emocionāli tuvs apraksta upurim, atmiņā atgādātie cilvēki un notikumi neizsit aprakstītāju no vēsā mierīguma un atturīgas

laipnības. Atmiņu hronikai tas piemērots miers, atmiņu esejām reizēm šķietas pārlietu neitrāls.

Ikviena izvēle atkarīga no iepriekšējās izvēles. Tā šķiet vien tāda vienkāršota dialektika. Bet būtiska, ja virknē vienu aiz otra rakstniekus, kuri Zigmundu Skujiņu interesējuši. Tad vērojamas likumsakarības, kas pamatā viņa izvēlei. Viena no tām ir leģenda, precīzāk, dzīves materiāls, no kura iespēja leģendu uzbūvēt. Vislabāk tādu, ap kuru jau vijas minējumi, versijas, un publika ir sagatavota ziņas saņemšanai. Bez tā nav tapusi teju neviena no viņa labākajām esejām. Otrs nosacījums – mistifikācija, un tas jau attiecas uz veidu, kā leģendas apstrādāt. Viņš izvēlas daudzsološu materiālu, vēl šķipsniņa no autoram piemītošās daiļrakstīšanas mākas, nedaudz didaktikas un kopsakarību, lai teksts būtu brūns un gatavs.

Var jau piegriezt pēc viena šablona daudzus rakstniekus, jo tiešām – visi vien cilvēki – ar savām vājībām, savām attiecībām ar apkārtējiem un laiku. Tikai šāda rīcība uzreiz prasās pēc ne tik virspusēju faktu virknēm, cik pamatīgākas aprakstāmās personības izpratnes. Tas attiecināms uz eseju par Māru Misiņu, Vizmu Belševicu, kur prasās pēc klātrakstīšanas, rūpīgākas izsvēršanas, lai teksts taptu par eseju un pāraugtu apzīmējumu *apsveikuma runa* vai *replika*. Šis aizrādījums kavē tām kļūt par interesi piesaistošu lasāmvielu ne tikai vienu, bet arī vairākas reizes. No otras puses – protams – nav otra tāda autora, kurš ņemtos aprakstīt savus kolēģus tik tolerantī un pat detektīva žanram cienīgā sižetā, kā tas Aspazijas un Jēkaba Māsēna gadījumā. Liekas, ka Zigmunda Skujiņa stāstījums – gluži pretēji paša apgalvotajam par sniegavīru un Jāņiem – tomēr dzīvelīgāks, krāšņāks, sulīgāks, siltāks, ja viņš ķeras pie paša acīm neredzētām vietām un sejām. Tad īstenības kritērijs *varbūt bija tā* padara pagātņi par stāstu, par dzīvi.

Jūsu Rimands Ceplis